

Article Arrival : 21/02/2020

Related Date : 29/04/2020

Published : 30.04.2020

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sss.2254>Reference Kılınc Savrul, B. & Uzunca, N. (2020). "Türkiye'de Pasif İşgücü Piyasası Politikası Kapsamında Uygulanan İşsizlik Ödeneğinin İşsizliğe Etkileri: Zaman Serisi Analizi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 61; pp:1704-1717

TÜRKİYE'DE PASİF İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKASI KAPSAMINDA UYGULANAN İŞSİZLİK ÖDENEĞİNİN İŞSİZLİĞE ETKİLERİ: ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

Effects Of Unemployment Benefit In The Scope Of Passive Labor Market Policy On Unemployment In Turkey: Time Series Analysis

Doç.Dr. Burcu KILINÇ SAVRUL

Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ramazan Aydın Yerleşkesi, Biga, Çanakkale/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7114-0084>

Nurcan UZUNCA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, Biga, Çanakkale/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4367-8765>

ÖZET

Günümüzde gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin çoğu ülkenin mücadele ettiği sosyo-ekonomik sorunların başında işsizlik gelmektedir. Dünyada ve Türkiye'de, toplum ile bireyde gerek ekonomik gerekse psikolojik baskılar yaratmakta olan işsizlikle mücadelede hem yeniden istihdama dahil edebilmek için hem de işsiz kaldığı süreçte gelir desteği sunabilmek için çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Türkiye'de işgücü piyasasının kendine özgü bir yapısı bulunmaktadır. Hızlı nüfus artışı ve iç göçler gibi etmenlerden dolayı işgücü arz fazlası vermektedir. Her ne kadar III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'yla, işsizlik sorununun hızlı sanayileşme ve kalkınmayla çözülebileceği belirtilse de, hedeflendiği gibi tarım dışı sektörlerde istihdam artırılamamış, ağırlıklı istihdam tarıma dayalı olduğu için işsizlik oranları düşük seyretmiştir. 1980 sonrasında ise kalkınma planları doğrultusunda işsizlikle mücadele kapsamında çalışmalar yürütülse bile, dünya ekonomisinde meydana gelen krizlerin etkisi, Türkiye'de yaşanan siyasal sorunlar, kalkınma ve sanayileşmede hedeflerin tutturulamaması nedeniyle işsizlikle mücadelede başarı sağlanamadığı işsizlik oranlarına bakıldığında görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de işsizlikle mücadele kapsamında uygulanan pasif istihdam politika aracı olan işsizlik sigortasının, işsizlik üzerindeki etkileri analiz etmektir. Çalışmaya göre; Granger nedensellik analizi sonucunda işsizlik ve işsizlik ödeneği arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu, ayrıca yapılan eşbütünlük testlerinde uzun dönem eşbütünlük de ise işsizlik ödeneğinin %20 oranında işsizlik oranını anlamlı olarak etkilediği ve pozitif yönlü ilişki meydana geldiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, İşsizlik sigortası ödeneği, İşgücü piyasası politikaları, Zaman serisi analizi.

ABSTRACT

Many countries today struggle for overcoming the problem of unemployment regardless of their development levels as one of the detrimental problems in socio-economic life. Several policies have been implemented in Turkey and in the World to integrate unemployed individuals in to labor markets since it creates economic pressure over the economy as well as psychological pressure over the unemployed individual and the society. Labor markets in Turkey has authentic characteristics. Ever increasing growth rates of population and domestic migration cause labor surplus in the Country. Even though the 3rd Five Year Development Plan targeted overcoming the problem of unemployment through dens industrialization and development, unemployment in non-agricultural industries could not be increased and unemployment rates remained low due to labor density in the agricultural industry. Combating the problem of unemployment continued after the 1980s period but the policies failed to be successful due to the economic crises in the world economy, political conflicts in the country, and mis-targeted objectives in the industrialization and development areas.

The purpose of this study is to analyze the effects of unemployment insurance as one of the passive employment policy tools over the unemployment problem. The study found two way causality relationship between the unemployment and unemployment benefit as a result of Granger causality analysis. Moreover, co-integration tests revealed unemployment benefit effected unemployment at 20% in the long term co-integration results and created positive relationship.

Keywords: Unemployment, Unemployment Insurance Benefit, Labor Market Policies, Time Series Analysis.

1.GİRİŞ

İşsizlik oranları, gerek ülkemizde gerekse gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve politik yönden önemli bir gösterge olmakla beraber gündemdeki yerini korumaktadır. Bunun sebebi ise işsizlik oranları, bir ülkedeki ekonominin konjonktürel performansını göstermesi, ülkedeki ekonomik etkinliğin göstergesi olması ve oranın bir sıkıntı göstergesi olmasıdır. Türkiye’de, işsizliğin yol açtığı tahbiratları önlemek adına işsiz kalan bireylere gelir desteği sağlamaya yönelik pasif istihdam politikaları ile istihdam yaratmaya yönelik aktif istihdam politikaları yürütülmüştür. Fakat 1960’li yıllardan sonra gerek kalkınma planları ve hükümet planları olsun gerekse ulusal istihdam stratejileri kapsamında işsizlikle mücadele konusunda bir çok program yürütülse de, hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kalkınma çalışmalarında planların gerçekleştirilememesi, dünyada yaşanan ekonomik krizlerin yansması, siyasal istikrarsızlıklar gibi nedenlerden dolayı işsizlik sorununun çözümüne yönelik başarı sağlanamadığı gibi bazı dönemlerde kronik hale gelmiştir. İşsizliğin meydana getirdiği olumsuz sonuçları onarmak amacıyla bireylere gelir gelir güvencesi sunan pasif istihdam politikası aracı olan işsizlik sigortası, diğer ülkelere kıyasla Türkiye’de uygulanmaya geç başlanmıştır. 1999 yılında yasayla yürürlüğe giren işsizlik sigortasının ilk ödemeleri 2002 yılı Mart ayında başlanmıştır. Diğer ülkelere oranla ülkemizde, bu uygulamadan faydalanma şartları daha katıdır. Ülkemizde işsizlik sigortası ödeneğinden faydalanan ve başvurular ikinci bölümde yaş ve eğitim faktörüne göre de verilmektedir.

Bir ülkenin ekonomik yapısı hakkındaki göstergelerden biri de istihdam yapısıdır. Türkiye’de uygulanmakta olan işsizlikle mücadele politikaları ve ekonomide büyüme dönemleri yaşanmasına rağmen işsizlik halen büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada kurulan ekonometrik analizde, 2008Q1-2019Q1 dönemlerinde işsizlik ödeneği, kapasite kullanım oranı ve enflasyon ile işsizlik oranı üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Analiz sonucunda işsizlik ve işsizlik ödeneği arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi belirlenmiştir. Yani ülkemizde, işsizliğin oluşturduğu olumsuz etkileri hafifletmek adına yürütülmekte olan işsizlik sigortası ödeneğinin işsizlik oranlarına %20 olarak anlamlı etkilemekte olduğu tespit edilmiştir.

2.PASİF İŞGÜCÜ PİYASASI POLİTİKALARI

Pasif işgücü piyasası politikaları, bireylerde işsizliğin etkisiyle oluşan sosyal sorunların çözümü ve ekonomik yönden kendisi ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacını taşıyan yardım politikalarıdır. Bu politikalar işgücü piyasası dışında kalan bireyin yaşamını idame ettirebilmesi için kısmi süreyle ödenen yardımlar olarak da tanımlanmaktadır. Yine pasif işgücü piyasa politikaları istihdam sağlamaya yönelik değil işsizliğin getirdiği olumsuz sonuçları tazmin etmeyi amaçlarlar.

Sosyal koruma çerçevesinde, 20. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönemlerde meydana gelen küçük çaplı işsizlik sorunlarında pasif işgücü politikaları ile çözüm sağlanmıştır. Bu politikalar genellikle gelişmekte olan ülkelere daha çok gelişmiş ülkeler tarafından uygulanmıştır (Tokol ve Alper, 2014:149).

2.1.İşsizlik Sigortası

Pasif işgücü piyasası politikası olan işsizlik sigortası, kendi isteği olmadığı halde işgücü piyasası dışına itilen bireylere yeni iş imkanları oluşuncaya kadar ailesi ve kendisinin temel gereksinimlerini sağlamak adına uygulanmakta olan bir sosyal politikadır. İşsizlik Sigortası kendi rızası haricinde işine son verilen bireylerin ekonomik olarak asgari düzeyde ve belirli bir süre desteklenmeyi hedefleyen programlardır (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007:86-87).

İşsizlik sigortası, 1900’lerin ilk yıllarında işçi sendikaları tarafından uygulanan yardım finansmanı sonrasında, gönüllülük esas alınarak yapılmış daha sonra ise zorunlu hale gelmiştir. İlk kez 1911 yılında İngiltere’de zorunlu olarak uygulanmaya başlanmıştır. Ülkeler arasında uygulama farklılıkları bulunmakta olup ülkelerin kültürel özellikleri, ekonomik yapıları ve gelişmişlik seviyeleri gibi etkenlerden kaynaklanmaktadır (Uzun, 2015:35).

Türkiye’de ise çok geç yasallık kazanmış, 1999 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde (TBMM) 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kabul edilerek işsizlik sigortası primi kesintilerine 2000 yılında başlanmıştır. İşsizlik Sigortası Fonu tarafından ilk ödenek 2002 yılında yapılmıştır. İşsizlik sigortası uygulamasının iki temel amacı bulunmaktadır. Bunların ilki işsiz kalan bireylerin ve bakmakla yükümlü olduğu ailelerinin karşılaşacağı gerek maddi gerekse manevi zararları en alt seviyeye indirerek toplumda

oluşacak sosyal dengesizliği önlemek ve bireylerin yeni iş imkanları arasında kendisi için daha iyi olanı bulması adına zaman sağlayabilmektir (Biçerli,2007:484).

2.2.İşsizlik Yardımı

İşsizlik yardımı, sosyal yardımların olduğu, yüksek refah seviyesine sahip ülkelerde görülen ve sosyal devlet taraflarından sağlanan asgari geçim yardımıdır. İşsizlik yardımı, devlet tarafından finanse edilen, işsizlik sigortası süresi bittiği halde herhangi bir işe yerleştirilememiş kişilere veya kişilerin ihtiyaçlarını belgelendirmeleri koşuluyla her vatandaşa ödenen bir ödeme türüdür. İşsizlik yardımı işsizlik ödemelerinden daha düşük bir ödemeyi kapsar. Bu yardım belirli bir süreyi kapsayabildiği gibi fakirlik ve muhtaçlık durumu devam ettiği sürece de ödenen bir yardım türüdür (Korkmaz ve Mahiroğulları, 2007: 86).

İşsizlik yardımını, işsizlik sigortasından ayıran temel fark prime bağlı bir yardım olmaması, finansmanın devlet tarafından yapılması ve süreli değil muhtaçlık durumu devam ettiği süre boyunca yardım yapılmasıdır (Biçerli, 2007: 486). Sosyal yardımlar daha çok yoksulluğu önlemede başvurulan araç olarak kullanılmaktadır. Bu yardımlar devlet tarafından finanse edilen, yeterli gelire sahip olmayan vatandaşlara için karşılıksız yapılan nakdi ve maddi yardımlardan oluşmaktadır (Zaim, 1997:25-36).

Türkiye’de bu yardımlar gıda, barınma, eğitim, muhtaçlık ve işsizlik yardımları şeklinde yapılmaktadır. Bu yardımların yürütülmesi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilmektedir.

3.LİTERATÜR TARAMASI

İşsizliğin, siyasal, toplumsal ve ekonomik yönden bir çok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ülkemizde uzun yıllardır işsizlik alanında farklı politikalar uygulanarak mücadele edilmesine ve ekonomide büyüme dönemleri yaşanmasına rağmen, işsizlik sorunu halen önemini korumaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de işsizlikle mücadele kapsamında yürütülmekte olan aktif ve pasif istihdam politikalarının, gündemdeki yerini korumaya devam eden işsizliğe etkileri incelenmesi hedeflenmiştir. İncelemede ekonometrik analizler kullanılacağı için Aktif İstihdam Politikaları ile ilgili yeteri kadar veri bulunmamasından dolayı Pasif İstihdam Politikası aracı olan İşsizlik ödeneği incelenmeye değer bulunmuştur. Uygulamanın başladığı 1999 yılından itibaren aradan geçen yıllarda söz konusu işsizlik sigortası ödeneğinin işsizlik üzerindeki etkileri üzerinde analizi konusunda literatürde yeterli çalışma bulunamamıştır.

Pasif İstihdam Piyasası Politikalarının işsizlik oranı üzerindeki etkisine ilişkin ampirik literatür; Moffitt (1985), Katz ve Meyer (1990) ve Card ve Levine’nin (2000) çalışmalarını içermektedir. Card ve Lvine (2000) çalışmasında Probit ve Tobit modelleri kurarak, Moffitt (1985), Katz ve Meyer (1990) ise çalışmalarda Kaplan-Meier tahmincisi kullanılarak risk tahminleri yapılmış, neticesinde işsizlik sigortası ödeneği faydalanma süresindeki artışın işsizlik süresini artırdığı tespit edilmiş ancak işsizlik ödeneği ödemelerinin işsizlik oranları üzerindeki etkisi ölçülememiştir. Maki ve Spindler (1975) çalışmasında, iki aşamalı küçük kareler yöntemini kullanarak işsizlik ödeneğindeki artışın işsizlik oranını önemli ölçüde arttırdığını ortaya koymuştur. Topel (1983) çalışmasında, ampirik bulgulara dayanarak, işsizlik sigortası ödeneklerinde %10’luk bir artışın, işsizlik oranında %8.8’lik bir artışa neden olabileceğini ortaya koymuştur.

Fredriksson ve Söderström (2008) Valletta ve Kuang (2010), Aaronson, Mazumder ve Schechter (2010), Rothstein (2011), Nakajima (2012), Absar, Bui ve Young (2013), Hagedorn, Karahan Manovskii ve Mitman(2013), Figura ve Barnichon (2014) çalışmalarında işsizlik ödeneği ödemelerinin işsizlik oranı üzerinde artırıcı etkisi olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

İşsizlik ödeneğinin, cömert olduğu sistemlerde, işsiz bireyleri tembelliğe sevk ederek iradi (gönüllü) işsizliğe yol açabileceği çoğu çalışmaya etken olmuştur. Söz konusu çalışmalarda işsizlik ödeneğinin iş arama çabası ve işsizlik üzerindeki etkileri incelenmiş, çoğunlukla işsizlik ödeneğinin iş arama yoğunluğunu azalttığını ifade etmişlerdir. Holen (1977), en küçük kareler yöntemini kullanarak işsizlik sigortası ödeneğinin işsiz kalan süre üzerindeki etkisini incelemiş ve ödenek miktarındaki artışın işsiz kalan süreyi artırdığını ifade etmiştir. Moffitt ve Nicholson (1982), çalışmasında maksimum olabilirlik yöntemini kullanarak, bağlama oranındaki yüzde 10’luk bir artışın işsiz kalan süreyi 0,4 hafta arttırdığını bulmuştur. Shavell ve Weiss (1979), Topel (1983) çalışmalarında, işsizlik ödeneklerinin artırılmasının

çalışma ve iş arama çabalarını azaltarak, işsizlik üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı yönündedir. Card ve Levine (1998) çalışmasında, işsizlik ödeneğindeki artışın ödenekten yararlanma süresini artırdığını ortaya koymuştur.

Devletin son yıllarda uyguladığı aktif-pasif istihdam politikalarına rağmen özellikle son yıllarda ülkemizde ciddi oranda işsizlik artışı yaşanmaktadır. Yaşanan işsizlik artışının her ne kadar içsel ve dışsal çeşitli sebepleri olsa da pasif istihdam politikalarının bu sebeplere yönelik olumlu-olumsuz etkisi konusunda yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Türkiye’de işsizlik ödeneğinin işsizlik üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışma oldukça az bulunmaktadır. Parasız ve Bildirici (2002) Modern Emek Ekonomisi adlı kitabında, işsizliğin artış sebeplerinden birinin işsizlik sigortası olduğu, yapılan çalışmalarda eksik istihdam süresiyle işsizlik sigortası arasındaki ilişki üzerine yoğunlaştığını, hatta kimi iktisatçılara göre işsizlik sigortasının, kimi işverenleri geçici işten çıkarmalara ve bireyleri düzensiz çalışma hayatına teşvik ettiğini belirtmektedir. Sürücü (2014), Almanya ve Türkiye’de yürütülmekte olan Pasif İstihdam Politikalarının işsizlik üzerindeki etkilerini irdelemiş ve geniş bir kitleyi kapsaması amacıyla devlet politikası haline getirilmesi önerisinde bulunmuştur. Durusoy Öztepe ve Akbaş (2016) Balkan ülkeleri ve Türkiye’de yürütülmekte olan Pasif İstihdam Politikası olan işsizlik sigortasının işsizlik üzerindeki etkilerini incelemiş ve işsizlik sigortasının esnekleştirilmesi ve güvencesizleşme konularında süre açısından iyileştirilmesini önermiştir. Türkiye literatüründe önemli sayılabilecek bir çalışma, Yüksel Bayraktar ve Yaşar Yaşarlar’ın eseri olan “Pasif iş gücü piyasası politikalarının işsizliğe etkileri: küresel kriz sonrası Türkiye Dönemi” çalışmasıdır. Çalışmada, Bayraktar ve Yaşarlar (2017) yaptıkları çalışmada pasif işsizlik sigortası uygulamalarının işsizlik üzerindeki etkileri incelenmişlerdir. Çalışmada ekonometrik model kurulmuş, yapılan eşbütünleşme analizlerinde; toplam pasif istihdam piyasası politikaları ödemeleri işsizlik oranını kısa dönemde artırdığı, uzun dönemde ise anlamlı bir etkisi bulunmadığına, ayrıca Pasif İstihdam Piyasası Politikaları program bazında ise uzun dönemde işsizlik sigortası fonu ödemelerinin işsizlik oranını artırdığı bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda pasif istihdam politikalarına devam edilmesi, işsizlik sigortasından yararlanma koşullarının hafifletilmemesi, işsizlik sigortası fonundan yapılan harcamaların pasif istihdam politikalarından daha çok aktif istihdam politikalarına kaydırılması önerilmiştir.

4.EKONOMETRİK YÖNTEM

2008.Q1-2019.Q1 dönemi için işsizlik ödeneği, kapasite kullanım oranı ve enflasyon değişkenleri ile işsizlik oranı değişkeni arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için ilk aşamada klasik durağanlık testleri olan Dickey-Fuller test ve Philips-Perron test uygulanmıştır. Veri periyodunda finansal kriz dönemleri yer aldığı için yapısal kırılmaları göz önüne alan testlere de yer verilmiştir. Yapısal kırılmalı durağanlık testlerinden Kapetanios (2005) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. İkinci aşamada eşbütünleşme ilişkisi Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile uzun dönem katsayı analizleri ise Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified Ordinary Least Square: FMOLS) ile gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise, Granger Nedensellik Analizi uygulanmıştır.

4.1. Modelin Amacı ve Önemi

Çalışmanın uygulamasının temel amacı Türkiye’de pasif istihdam politikası kapsamında uygulanan işsizlik sigortası uygulamasının işsizlik üzerindeki etkisini analiz etmektir. Analiz 2008.Q1-2019.Q1 dönemini kapsamaktadır. Uygulamanın 2008 yılından başlamasının temel nedeni küresel finansal kriz döneminden günümüze kadar işsizlik sigortası uygulamasının işsizlik üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktır.

4.2.Verilerin Tanıtımı

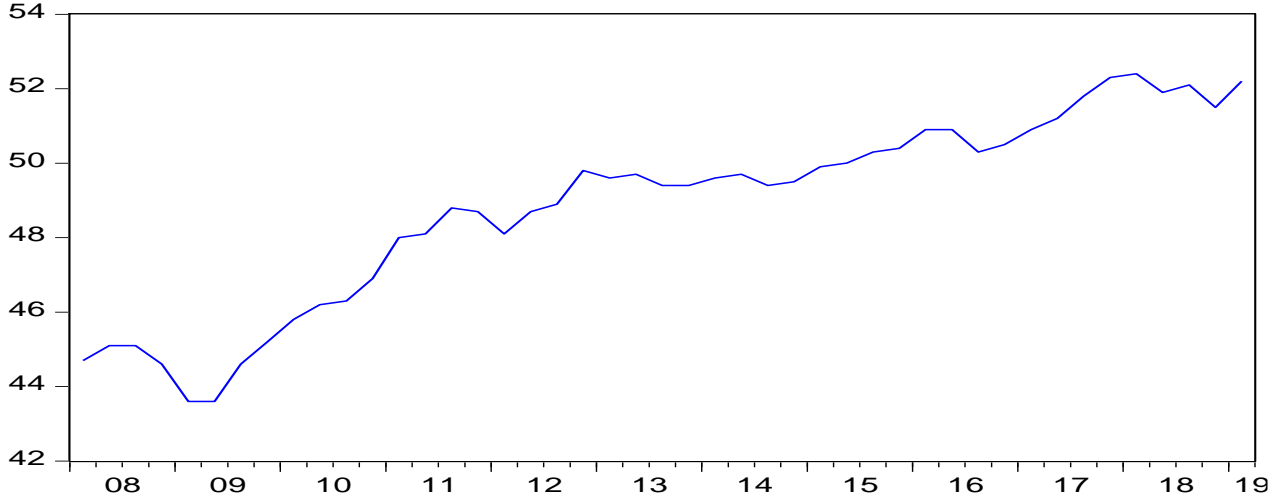
Çalışmada, işsizlik ödeneği, kapasite kullanım oranı ve enflasyon değişkenleri ile işsizlik oranı değişkeni arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri ele alınacaktır. Veriler www.oecd.org, www.iskur.gov.tr ve www.tcmb.gov.tr veri bankalarından oluşturulmuştur. Analiz periyodu tüm verilerin ortak noktada başladığı dönem olarak [2008.Q1-2019.Q1] olarak çeyrek dönemlik ele alınmıştır. Analizler Gauss kodları ve Eviews 10.0 sürümü yardımıyla elde edilmiştir. Modelde yer alan değişkenler tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtımı

Değişken	Gösterimi	Tanımı
İşsizlik Oranı (%)	ISZ	Bağımlı değişken
İşsizlik Ödeneği/GSYİH (%)	ISZOD	Bağımsız değişken
Kapasite kullanım Oranı (%)	KKO	Kontrol değişkeni
Enflasyon (%)	ENF	Kontrol Değişkeni

Değişkenlerin zaman içindeki seyrine yönelik grafikler aşağıdadır:

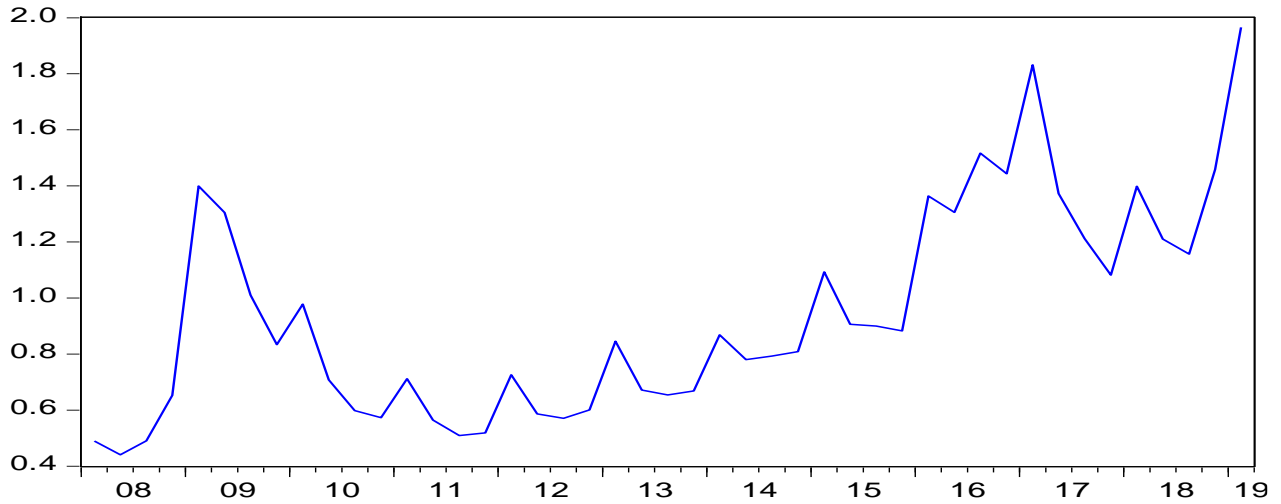
ISZ

Grafik 1: ISZ değişkeni için [2008.Q1-2019.Q1] dönemi grafiği

İşsizlik oranı değişkeni küresel finansal kriz döneminin etkilerinin çarpıcı yaşandığı 2009.Q1 ile ayrıca döviz hareketlerinin yaşandığı 2012.Q1, 2013.Q4, 2014.Q4, 2016.Q3 ve 2018.Q3 dönemlerinde inişler göstermiş, genel seyri içinde artış ve azalış eğilimleri sergilemiştir.

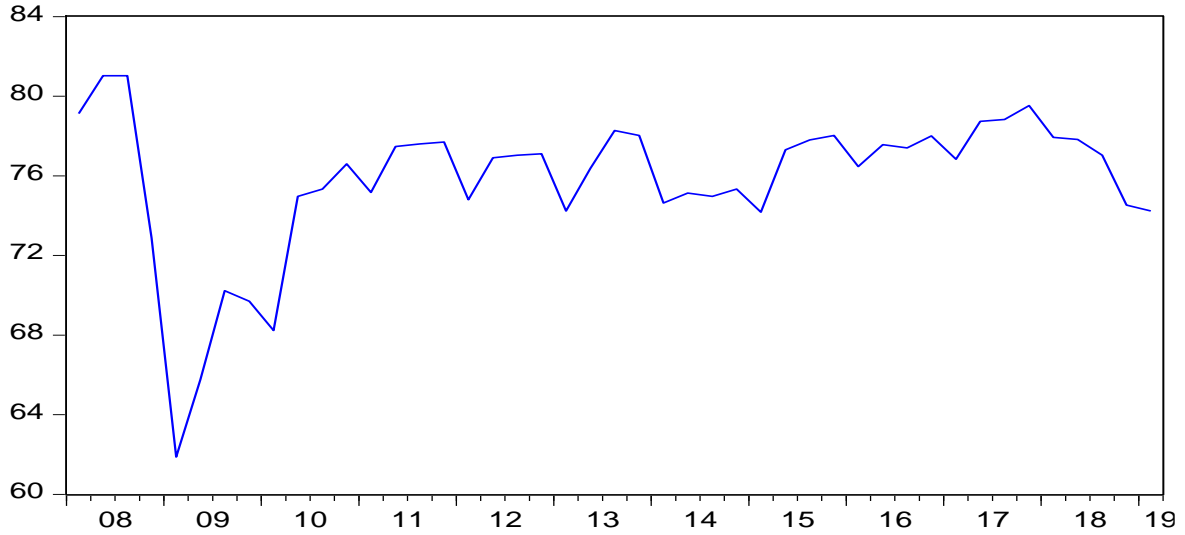
ISZOD

Grafik 2: ISZOD değişkeni için [2008.Q1-2019.Q1] dönemi grafiği

İşsizlik Ödeneği/GSYİH oranı değişkeni küresel finansal kriz döneminin etkilerinin çarpıcı yaşandığı 2008.Q3, 2009.Q4 ve 2010.Q3 ile ayrıca dönemsel ve ekonomik hareketliliklerin yaşandığı 2011.Q1, 2012.Q1, 2013.Q4, 2014.Q4, 2016.Q3 ve 2018.Q3 dönemlerinde inişler göstermiş, genel seyri içinde artış ve azalış eğilimleri ile istikrarsız bir yapı sergilemiştir.

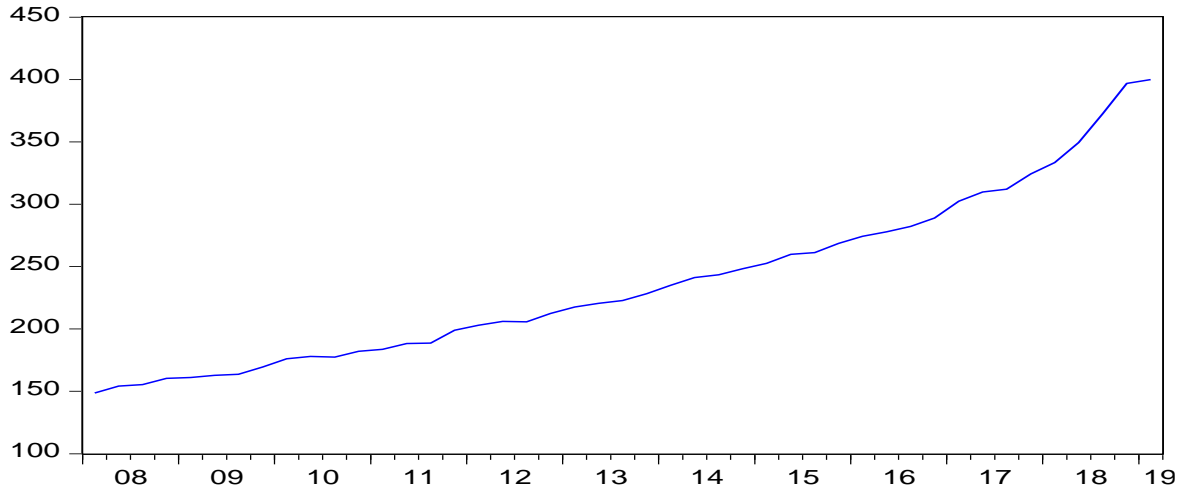
KKO

Grafik 3: KKO değişkeni için [2008.Q1-2019.Q1] dönemi grafiği

Kapasite kullanım oranı değişkeni küresel finansal kriz döneminin etkilerinin çarpıcı yaşandığı 2009.Q1 ve 2010.Q2 ile ayrıca dönemsel ve ekonomik hareketliliklerin yaşandığı 2011.Q1, 2012.Q1, 2013.Q4, 2014.Q4, 2016.Q3 ve 2018.Q3 dönemlerinde inişler göstermiş, genel seyri içinde artış ve azalış eğilimleri ile istikrarsız bir yapı sergilemiştir.

ENF

Grafik 4: ENF değişkeni için [2008.Q1-2019.Q1] dönemi grafiği

Enflasyon oranı değişkeni ele alınan periyod boyunca dalgalanmalı, ama sürekli artış eğilimi taşıyan bir yapı göstermiştir.

Tablo 2: Değişkenlere Yönelik Tanımsal İstatistik Bilgiler

İstatistikler	ISZ	ISZOD	KKO	ENF
Ortalama	48.81333	0.943431	75.77111	237.7929
Medyan	49.50000	0.845677	76.90000	222.8500
Maksimum	52.40000	1.966026	81.03000	399.8600
Minimum	43.60000	0.440627	61.87000	148.6800
Std. Sapma	2.542333	0.379794	3.692643	67.64105
Korelasyon matrisi				
	FISZOD	FISZOD	FKKO	FENF
		1.000000	-0.734669	0.068374
	FKKO	-0.734669	1.000000	-0.129003
	FENF	0.068374	-0.129003	1.000000

Tabloda değişkenlere yönelik bazı istatistik bilgileri sunulmuştur. Korelasyon matrisinde, birinci mertebeye fark için değişkenlerin durağan oldukları ve bu mertebede analizlerin yapılacağı nedeniyle “F” gösterimi ile birinci farkların korelasyon katsayıları sunulmuştur.

Yeni dönem literatürde değişkenlerin mevsimsellikten arındırılması için farklı mevsimsel filtreler logaritma alma işlemine göre daha etkili görülmektedir. Eviews 10.0 sürümü içinde oldukça güçlü filtreler mevcuttur. En çok kullanılanlar arasında Hodrick ve Prescott (1997) tarafından önerilen filtre, yönseme parçasının zaman içinde yavaşça değişmesine izin vermektedir. Bu filtre yeni dönem literatürde bazı eleştiriler aldığı için çalışmada yer verilmemiştir. Toplam ve çarpan şekilleri olan Census X-12 mevsimsel yöntemleri, ABD Sayım Bürosu'nun, yayınladığı verilerdeki mevsimselliği yok etmek için kullandığı yöntemlerdir (Alper ve Aruoba, 2001: 35). Bu çalışmada “U. S. Department of Commerce ve U. S. Census Bureau” tarafından geliştirilen standart Census X-12 prosedürü Eviews yazılımı aracılığıyla serilere uygulanmıştır.

Genel olarak trend, mevsimsel hareketler, konjonktürel hareketler ve rastsal hareketlerin bileşiminden oluşan zaman serileri, frekansına göre söz konusu bileşenlerin tümünü ya da bir bölümünü bünyesinde bulundurabilmektedir. Serilerin sahip oldukları bu bileşenler serilerin durağanlık özelliklerini etkilemektedir. Seriler üzerinde uygulamalı çalışmalar yapmadan önce mutlaka serinin hangi bileşenin etkisi altında olduğu tespit edilmeli ve gerekli düzeltmelerden sonra analiz aşamasına geçilmelidir. Zaman serileri kullanımı ile yapılan ekonometrik çalışmalarda serilerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Durağanlık etkin ve tutarlı tahminler için gerekli bir koşuldur.

4.3. Geleneksel Birim Kök Testi Sonuçları

İktisadi zaman serilerinin durağanlığı için geleneksel testler Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (PP) (1988) testleri olmaktadır. Serilerin durağanlık sınaması; sabit terimin bulunduğu “sabitli” model, sabit terim ve trendin her ikisinin de bulunmadığı “sabitless” model ile hem sabit hem de trendin bulunduğu “trendli ve sabitli” model çerçevesinde incelenmiştir. Bu incelemede serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı görülmüştür. Bu nedenle tüm serilerin birinci farkları alınmıştır. Seriler, birinci farkın alınmasıyla durağan hale gelmiştir.

Tablo 3 : Değişkenler için Durağanlık Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Test		PP test	
	Düzye	Birinci mertebeye fark	Düzye	Birinci mertebeye fark
	Trend+sabit	Sabit	Trend+sabit	Sabit
ISZ	0.154	0.000*	0.165	0.005*
ISZOD	0.178	0.007*	0.192	0.000*
KKO	0.205	0.000*	0.216	0.000*
ENF	0.158	0.003*	0.171	0.000*

*MacKinnon (1996) tablosuna göre durağan değişken

Değişkenler için durağanlık analizleri yapılırken seriler mevsimsel etkilerden arındırılmış, model seçiminde trend ve sabit bileşenleri anlamlı olduğu sürece modele katılmıştır. Gecikme uzunluğu seçiminde otokorelasyonun kalktığı minimum gecikme uzunluğu seçilmiştir.

Modeldeki değişkenlerinin birinci farklarında birim kök içermemesi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Değişkenlerin ADF ve PP durağanlık test sonuçlarına göre ele alınan tüm değişkenler birinci farkta I(1) durağan çıkmıştır.

4.4.Kapetanios (2005) Çoklu Yapısal Kıırılmalı Birim Kök Testi

Bir zaman serisi, analiz dönemi içinde, farklı dönemlerde, değişik deterministik trendler etrafında durağan olabilir. Bu değişiklikler; sabit terimde ve/veya eğimde meydana gelen yapısal farklılaşmalardan (kıırılmalar) kaynaklanabilir. Bu kıırılmalar; savaş, barış, doğal afetler, terör olayları, politika değişiklikleri ve ekonomik krizler neden olabilir. Bu yapısal kıırılmaları dikkate almadan yapılan birim kök analizleri, hatalı sonuçlar verebilir ve testin gücünü azaltır (Perron, 1989). Bununla birlikte, Perron (1989), yapısal kıırılmaların varlığı durumunda, standart Augmented Dickey Fuller (ADF) testlerinin, birim kök hipotezini reddedememe, yani durağan olan serileri durağan değil biçiminde değerlendirme eğiliminde olduğunu ifade etmiştir.

Birim kök sınamasında muhtemel yapısal kıırılmaların dikkate alınmaması, hatalı sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Yapısal kıırılmaları da göz önünde bulundurarak yapılan birim kök testleri Perron (1989) ile başlamış, Zivot ve Andrews (1992), Lumsdaine ve Papeli (1997), Perron (1997) ve Lee ve Strazicich

(2003) ile sürmüştür. Bu testler genel olarak seride bir ya da iki yapısal kırılmaya izin verirken Kapetanios (2005) yönteminde çoklu yapısal kırılmaya kadar izin verilmekte ve yapısal kırılma tarihleri içsel olarak belirlenmektedir. Bu testte kullanılan model aşağıdaki gibidir (Kapetanios, 2005: 124):

$$y_t = a_0 + a_1 t + \beta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \varphi_i DU_{i,t} + \sum_{i=1}^m N_i DT_{i,t} + \epsilon_t (3.1.)$$

$$DU_{i,t} = \begin{cases} 1 & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases} \quad ve \quad DT_{i,t} = \begin{cases} t - T_{b,i} & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases} (3.2)$$

Burada DU ; sabit terimde, DT ise trendde oluşan yapısal kırılmayı gösteren kukla değişkendir. Testin boş hipotezi; “Yapısal kırılmalar altında seri durağan değildir”, şeklindedir.

Bu testte; her bir dönem, muhtemel bir yapısal kırılma tarihi olarak değerlendirilmekte, hata terimlerinin kareleri toplamı minimum olan modeldeki kukla değişkeninin belirttiği tarih ilk kırılma tarihi olarak alınmaktadır. Modele eklenen ilk kırılma tarihiyle birlikte ikinci yapısal kırılma tarihi araştırılır. Bu aşama m kırılma tarihine kadar devam etmekte ve minimum T - istatistiğini veren modelin yapısal kırılma sayısı ve tarihi rapor edilmektedir (Capistrán ve Ramos-Francia, 2009).

Tablo 4: Kapetanios (2005) Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	τ - istatistiği	Kritik Değerler			Yapısal Kırılma Tarihi
		%1	%5	%10	
ISZ	-3.087	-5.261	-4.775	-4.354	2009Q1, 2012Q1,2014Q4,2016Q3, 2018.Q3
ISZOD	-3.742	-5.387	-4.852	-4.445	2009Q2, 2012Q1,2014Q4,2016Q3, 2018.Q3
KKO	-4.125	-5.541	-5.116	-4.972	2009Q1, 2012Q1,2013Q1,2016Q3, 2018.Q2
ENF	-3.901	-5.655	-4.886	-4.527	2008Q3,2009Q3,2014Q1,2017Q4, 2018.Q1
Δ ISZ	-14.732*	-6.542	-6.118	-5.803	-
Δ ISZOD	-15.044*	-6.376	-6.099	-5.936	-
Δ KKO	-12.842*	-6.742	-6.137	-5.284	-
Δ ENF	-13.841*	-6.336	-6.289	-5.502	-

* %5 anlamlılık düzeyinde serilerin durağanlıklarını ve Δ gösterimi birinci mertbe farkı belirtmektedir.

Test istatistikleri Gauss programı için yazılmış kodlarla elde edilmiştir. Kritik değerler, bootstrap yardımıyla 1000 yinleme ile elde edilmiştir. Test yöntemi olarak, yapısal kırılma sayısını veri setine göre belirleyen, sabitte ve trendde yapısal kırılmaya izin veren model seçilmiştir. Serilerdeki gerçek yapısal kırılma noktalarını tespit edebilmek için sadece serilerin düzey değerlerinde belirlenen yapısal kırılma tarihleri rapor edilmiştir.

Tablodaki sonuçlar incelendiğinde; serilerin düzeyde durağan olmayıp, birinci farkı alındığında durağan hale geldikleri, yani oldukları görülmektedir. Test yöntemi tarafından tespit edilen yapısal kırılma tarihlerine bakıldığında; 2008 küresel ekonomik krizi etkisi, son olarak 2012, 2014, 2016 ve 2017'deki döviz dalgalanmalarının etkilerini görmek mümkündür.

4.5. Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme denkleminde yapısal kırılmaların varlığını göz önünde bulundurmaksızın yapılan eşbütünleşme testleri, sapmalı sonuçlar verebilmektedir. Eşbütünleşme denkleminde yapısal kırılmaların varlığını göz önünde bulunduran ilk çalışmalar Gregory ve Hansen (1996) ile başlamış, Hatemi-J (2008) ve benzeri çalışmalarla devam etmiştir.

Maki (2012), bir yapısal kırılmalı Gregory ve Hansen (1996) ve iki yapısal kırılmalı Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testlerini eleştirerek yapısal kırılmanın içsel olarak belirlendiği ve beş yapısal kırılmaya izin veren bir yöntem geliştirmiştir. Modelin boş hipotezi; seriler arasında eşbütünleşmenin olmadığı yönündedir. Maki (2012), yapısal kırılmalar altında seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini dört farklı modelle ele almıştır. Testin çalışma algoritmasında; her bir dönem muhtemel bir kırılma noktası olarak alınmakta, t istatistikleri hesaplanmakta ve t 'nin minimum olduğu noktalar, kırılma noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemde analize alınacak bütün serilerin $I(1)$ olması gerekmektedir. Maki (2012), yapısal kırılmaların varlığı durumunda seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığını test edebilmek için, dört farklı model geliştirmiştir. Bu modeller (Göçer vd., 2013: 10-11);

Model 0: Sabit terimde kırılmaya izin verilen trendsiz model,

Model 1: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin verilen trendsiz model,

Model 2: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin verilen trendli model,

Model 3: Sabit terimde, eğimde ve trendde kırılmaya izin verilen modeldir.

$$Model\ 0: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + u_t$$

$$Model\ 1: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$Model\ 2: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma x + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$Model\ 3: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma t + \sum_{i=1}^k \gamma_{it} K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t (3.3.)$$

Testin boş hipotezi; “Yapısal kırılmalar altında seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur” şeklindedir. Bu hipotezi test etmek için gerekli olan kritik değerler, Monte Carlo simülasyonu ile hesaplanmış ve Maki’de (2012) verilmiştir.

Tablo 5: Maki (2012) Eşbütünleşme Testi Bulguları

FISZ=f(FISZOD, FKKO, FENF)	Test İstatistiği	%1	%5	%10	Kırılma Tarihi
Model 0	-9.631*	-5.913	-5.673	-5.437	2009Q1, 2012Q2, 2014Q4, 2016Q3, 2018.Q3
Model 1	-8.874*	-6.590	-5.482	-5.508	2009Q2, 2012Q2, 2014Q4, 2016Q1, 2018.Q3
Model 2	-9.205*	-6.725	-5.863	-5.321	2009Q1, 2012Q1, 2013Q1, 2016Q3, 2018.Q2
Model 3	-8.771*	-6.856	-6.399	-5.487	2008Q3, 2009Q3, 2014Q1, 2017Q2, 2018.Q1

Not: (F) gösterimi birinci derece farkı belirtmektedir.

Tablodaki sonuçlar incelendiğinde, test istatistiği değerleri tablo değerlerini geçtiği için seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu ve H₁ hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Yani bu seriler, uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Diğer aşamada, seriler arasındaki uzun dönem eşbütünleşme katsayılarının tahminine geçilmiştir.

4.6. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmini

Bu çalışmada uzun dönem eşbütünleşme katsayıları FMOLS (Full Modified OLS) yöntemiyle incelenmiştir. Phillips ve Hansen (1990) göre, FMOLS yöntemi; değişkenlere ait denklemlerin hata terimleri arasındaki eş-anlı ilişkileri dikkate aldığından, ikinci derece sapmaları da gidermektedir.

FMOLS tahmincisi, standart tahminlerde meydana gelen diagnostik sorunları gidermektedir. Bu yöntem içsellik ve otokorelasyon sorununu dikkate alarak OLS'nin geliştirilmesiyle elde edilmiştir. Ayrıca, OLS tahmincisinin eşbütünleşik denklemlerin optimal değerlerini hesaplamada ortaya çıkan yetersizliğini gidermek için FMOLS'de asimptotik sapmalı ve dışsallık varsayımı kullanılmıştır (Chen ve Huang, 2013). FMOLS tahmin sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 6: FMOLS Uzun Dönem Eş Bütünleşme Katsayı Tahminleri

Bağımlı Değişken: FISZ	Kat sayısı	St hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
FISZOD	0.2065	0.0479	4.3112	0.000*
FKKO	-0.1274	0.0335	-3.8029	0.001*
FENF	0.1063	0.0272	3.9081	0.000*
Sabit	0.2743	0.0845	3.2461	0.000*

R²=0.603, DW=2.08, JB=0.164, Harvey Test (p)= 0.274

Not:* %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo sonuçlara göre; ele alınan bağımsız değişkenler bağımlı değişken ISZ'yi istatistik anlamlı olarak etkilemektedir. ISZOD değişkeni ve ISZ arasında istatistik anlamlı pozitif yönlü ilişki vardır. ISZOD değişkeni 1 br. arttığında, ISZ değişkeni 0.20 br. artış göstermektedir. KKO değişkeni 1 br. arttığında, ISZ değişkeni 0.12 br. azalacaktır, negatif yönlü ilişki söz konusudur. ENF değişkeni 1 br. arttığında, ISZ değişkeni 0.10 br. artacaktır, pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Modelde de belirtildiği gibi uzun dönemde işsizlik ödeneği ödemelerinin işsizlik oranı üzerindeki etkilerine bakıldığında anlamlı ilişki bulunmuş olup işsizlik oranlarının artmasında kısıtlı da olsa (%20) işsiz bireylerin faydalandığı işsizlik sigortası ödeneğinin sebep olduğu görülmektedir. İşsizlik ödeneği almakta olan bireyler iş bulsa bile ödeneğin kesilmemesi için sigortasız çalışmak istemeleri yani kayıt dışı istihdama sebep olmaktadır. Bu da işsizlik ödeneğinden yararlanma süresi on aya kadar çıkabildiğinden (uzun dönemde) işsizlik oranlarının düşmesine değil tam tersi artmasına neden olan faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Ayrıca bireyler, işsizlik ödeneğinden faydalandığı süre içerisinde yeni bir iş bulmak için çok fazla çaba harcamamaktadırlar. Bulsalar bile kabul etme eğilimleri düşük olmaktadır. Bu durum yani ödenek aldığı müddetçe iş arama konusunda agresif olmayıp pasif konumda bulunmasına sebep olmakta ve işsizlik oranlarına pozitif etki yapmaktadır. Pozitif etki dışında bireylerde vasıf erezyonuna neden olmakta ve daha sonra iş bulma sürecinde zorluk yaşayarak yeniden mesleki eğitime katılmalarına gereksinim duyulduğu için kaynak israfına da yol açmaktadır. Yaşanan vasıf erezyonu kişilerin piyasayla uyumlu hale gelmesini azalttığından dolayı iş bulma sürecini uzatmakta olduğu için uzun dönemde işsizlik oranlarını arttırıcı faktörler arasında olabileceği düşünülmektedir.

İşsizlik ödeneği alan birey, uzun dönemde bazı yeteneklerini kaybedecek bu yetenek kaybı daha yüksek ücretle iş bulma ihtimalini azaltarak iş arama yoğunluğunu düşürecek, daha az iş teklifiyle karşılaşmasına neden olacaktır. Uzun dönemde işsizlik ödeneği alan işsiz birey bazı yeteneklerini kaybedecek çalışmaya başlasa bile bu işler önceki vasıf düzeyinin altında kalacak olması eksik istihdamı gündeme getirmekte yani işsizlik ödeneğinin eksik istihdama yol açtığı diyebileceğiz.

Bir başka durum ise işsizlik ödeneği şartları oluştuğunda bu durum geçici işten çıkarmalara ve düzensiz çalışma hayatı yani kayıt dışılığı teşvik edeceğinden buna yatkın bireyler bu süreci suistimal etme durumları bulunacağından işsizlik ödeneği buna yatkın kişileri işlerini terk etmeye özendirici olabilecektir. Örneğin şartlar oluştuğunda; işveren ve işçi anlaşıp işsizlik ödeneğini bir finansman kaynağı olarak kullanabilme ihtimalleri ortaya çıkarabilir (Parasız ve Bildirici, 2002:300-302).

Modelin uzun dönem sonuçları incelendiğinde üretimin temel belirleyici değişkeni olan kapasite kullanım oranı ile işsizlik arasında ters (negatif) yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye ekonomisinde üretim artışının temel belirleyicisi olan istihdamın uzun dönemde kapasite kullanım oranlarını artırarak işsizliği azalttığını göstermektedir. Uzun dönemde kapasite kullanım oranlarında 1 (bir) birimlik artış işsizlik oranlarını üzerinde 0,12 birimlik azalışa neden olmaktadır.

Modelin son bağımsız değişkeni olan ve bir ülkedeki fiyatlar genel seviyesindeki sürekli ve düzenli artışı gösteren enflasyon ile işsizlik arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki iktisat literatüründe önemli bir yere sahip olan Philips Eğrisinin tersi bir durumu açıklamaktadır. Philips Eğrisine göre bir ekonomide enflasyon oranlarının bir noktaya kadar artışı işsizlik oranlarını doğal işsizlik oranına kadar düşürmekte doğal işsizlik oranına geldiğinde ise bu sabit kalmaktadır. Bu durum daha çok talep enflasyonun yaşandığı durumlarda geçerli olmaktadır. Türkiye ekonomisinde üretim dışı bağımlı olduğundan ve döviz kurunun zaman içinde artması üretim maliyetlerini arttırdığından enflasyon oranlarını arttırmakta ancak üretim maliyetlerindeki artış aynı zamanda işsizliği arttırdığından arz enflasyonu ile işsizlik arasında pozitif yönlü bir ilişkinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenden dolayı modelin sonuçlarına göre uzun dönemde enflasyon oranında meydana gelen 1 (bir) birimlik artış işsizliğin 0,10 birim artması ile sonuçlanmaktadır.

4.7.Kısa Dönem Analizi: Hata Düzeltme Modeli

Eşbütünleşik seriler arasında kısa dönemde meydana gelen nedensellik ilişkisinin belirlenmesinde hata düzeltme teriminden yararlanılarak bilgi elde edilmektedir. Kısaca, bağımsız değişkende meydana gelen dengesizliğin bir sonraki dönemde ne kadarının düzeltileceğini gösteren hata düzeltme modelidir. Kısa dönem analizinde, farkı alınmış serilerin gecikmeleri ve uzun dönem analizinden elde edilen hata terimi serisinin bir dönem gecikmeli değeri (ErrorCorrectionTerm: *ECT_{t-1}*) kullanılmaktadır.

Tablo 7: Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Katsayı Tahminleri

Bağımlı değişken: ΔISZ	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri(p)
$\Delta ISZOD$	0.1742	5.8421	0.000*
ΔKKO	-0.1098	-4.3756	0.001*
ΔENF	0.0942	5.2237	0.000*
ECT_{t-1}	-0.3514	-4.8832	0.016*
Sabit	0.3721	5.0746	0.000*

$R^2=0.517$, $DW=2.09$, $J-B=0.327$, $Harvey\ test(p)=0.295$

Not: * %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tabloda hata düzeltme teriminin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani; modellerin, hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durumda uzun dönemde beraber seyreden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların %35.1'i ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönem denge değerine yakınsamaktadır. Yani; kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar (her yıl %35.1'lik kısmı giderilerek) ortadan kalkmakta ve değişkenler tekrar uzun dönemde denge değerine yaklaşmaktadır. Ele alınan bağımsız değişkenler kısa dönem ilişki modelinde de istatistik anlamlı ve önemli çıkmıştır. Uzun dönem katsayılarından daha düşük etki değerleri elde edilmiştir. Bu durumda, bağımsız değişkenlerdeki artış kısa dönemde daha düşük, uzun dönemde daha yüksek etkiler yaratmaktadır.

Modelde de belirtildiği gibi kısa dönemde işsizlik ödeneği ödemelerinin işsizlik oranı üzerindeki etkilerine bakıldığında anlamlı ilişki bulunmuş olup işsizlik oranlarının artmasında kısıtlı da olsa (%17) işsiz bireylerin faydalandığı işsizlik sigortası ödeneğinin sebep olduğu görülmektedir. İşsizlik ödeneğinden faydalanan bireylerin kendilerini gelir garantisi altında hissettiklerinden dolayı kısa vadede iş bulma imkanına kavuşmalar bile formel bir iş fırsatını değerlendirmek yerine informel (kayıt dışı) sektörde iş imkanlarından faydalanarak ek gelir sağlama ve haksız kazanç sağlama eğiliminde olabilmektedirler. Bu durumda kısa dönem de işsizlik ödeneğinden faydalananların işsizlik oranının artmasına sebep olmaktadır.

Kendini gelir garantisi altında hisseden bireyin iş arama güdüsü zayıflaması ile kişileri tembelleğe sevk edeceği ileri sürülmektedir. Bu kişiler kısa dönemde iş bulsalar bile ödenek aldıklarından dolayı işe yerleştirilme noktasında çok istekli olmadıklarından işsizler ordusuna dahil olma ihtimalleri yüksektir. Başka bir hususta çalışma konusunda tembellik oluşan bireyler ödenekten yararlanma süreleri bitiminde işe yerleşseler dahi tekrar ödenek faydalanma şartlarını oluşturdukları durumlarda verimsiz çalışarak yeniden işsizlik ödeneğinden faydalanmak için aynı eğilime sahip olacaklardır.

Kısa dönemde işsizlik ödeneği şartlarına sahip olan bireyler sadece bu ödenekten yararlanmayıp şartlar haizse aynı zamanda kıdem tazminatı ve ihbar tazminatı alabilecek olmalarından dolayı işveren açısından kısa dönemde bu yatırım imkânlarının kısılmasına ve işverenin ödeme imkânlarının azalmasına yol açmaktadır. İşveren bu duruma mahal vermemek adına yani kıdem tazminatı ve benzeri ödemeleri yapmamak için işçi mobilitesini artırarak kendi maliyetlerini düşürürken, bireylerin işsizlik ödeneğine dahil olmalarına sebep olmaktadır. Aslında işveren bu durumla maliyet tasarrufu yapmaya çalışırken artırdığı işçi mobilitesiyle vasıfsız işçilerle üretimi olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Sonuç olarak yukarıda belirtilen nedenlerle kısa dönemde işsizlik ödeneğinin işsizliğin artışında pozitif etki yarattığı düşünülmektedir. Bazı yazarlarda Bayraktar (2017); "İşsizlik ödeneği ödemelerinin kısa dönemde işsizlik oranını arttırdığı bulgusuna ulaşmıştır.

Modelde uzun dönemde kapasite kullanım oranı ile işsizlik arasındaki ilişkinin kısa dönemde de geçerli olduğu görülmektedir. Kısa dönemde de kapasite kullanım oranı üretim artışına bağlı olarak artmakta üretim artışı da istihdam artışı ile sağlandığından işsizlik oranları düşmektedir. Uzun dönemde iki değişken arasındaki ilişkinin gücü daha yüksek iken kısa dönemde azda olsa iki değişken arasındaki ilişkinin yönü zayıflamaktadır.

Enflasyon ile işsizlik arasındaki ilişkinin yönü kısa dönemde de uzun dönemde olduğu gibi pozitif yönlüdür. Fiyatlar genel seviyesindeki artış maliyetlerin artmasına bağlı olarak işsizlik oranları da artırmaktadır. Kapasite kullanım oranında olduğu gibi enflasyon oranında da uzun dönemdeki iki değişken arasındaki ilişkinin gücü kısa dönemde azda olsa azalış göstermektedir.

4.8. Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu SC kriteriyle (Schwarz Information Criterion) belirlenmiştir. Kritere göre uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir. “Granger nedeni olma”nın anlamı, her bir denkleme ilişkin bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişkenin nedeni olduğudur. Sıfır hipotezi “X değişkeni Y değişkeninin Granger nedeni değildir” biçimindedir.

Tablo 8: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotez	N	F-ist	p
FISZ değişkeni FISZOD'unGranger nedeni değildir	42	4.05898	0.0255*
FISZOD değişkeni FISZ'ninGranger nedeni değildir	42	5.48310	0.0073*
FISZ değişkeni FKKO'unGranger nedeni değildir	42	1.02309	0.1562
FKKO değişkeni FISZ'ninGranger nedeni değildir	42	3.90557	0.0289*
FENF değişkeni FISZ'unGranger nedeni değildir	42	8.29212	0.0064*
FISZ değişkeni FENF'ninGranger nedeni değildir	42	2.19266	0.1877

Not: *Nedensellik ilişkisi var

Granger nedensellik analizi sonucunda; ISZ değişkeni ISZOD değişkeninin Granger nedeni çıkmıştır, aynı zamandaISZOD değişkeni ISZ değişkeninin Granger nedeni çıkmıştır. Böylece çift yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir (ISZ↔ISZOD).

ISZ değişkeni KKO değişkeninin Granger nedeni değildir, buna karşılık KKO değişkeni ISZ değişkeninin Granger nedenidir. Böylece tek yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir (KKO→ISZ).

ISZ değişkeni ENF değişkeninin Granger nedeni değildir, buna karşılıkENF değişkeni ISZ değişkeninin Granger nedenidir. Böylece tek yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir (ENF→ISZ).

5. SONUÇ

Türkiye’de uzun yıllardır işsizlik alanında farklı politikalar uygulanarak mücadele edilmesine ve ekonomide büyüme dönemleri yaşanmasına rağmen, işsizlik sorunu halen önemini korumaktadır. Özellikle işgücü piyasasında sanayileşme düzeyinin yetersiz kalması, tarım ağırlıklı istihdamın devam etmesi, nüfus artış hızıyla istihdam oranının paralel gelişme göstermemesi, genç nüfusun istihdama katılması için yeterli düzeyde yatırım ve istihdam olanaklarının gerçekleştirilememesi gibi olumsuz koşulların oluşması neticesinde sorunun daha da büyümesine engel olunamamıştır.

Bu çalışmayla, Türkiye’de işsizlikle mücadele kapsamında yürütülmekte olan aktif ve pasif istihdam politikalarının gündemdeki yerini koruyan işsizliğe etkileri incelenmiştir. Mevcut inceleme kapsamında ekonometrik analizler kullanılmış ve Aktif İstihdam Politikaları uygulamaları ile ilgili ekonometrik model çalışması için yeteri düzeyde veri bulunamamasından dolayı Pasif İstihdam Politikası aracı olan İşsizlik ödeneğinin işsizlik üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Yapılmış olan bu analizler sonucunda ulaşılan bulgular ile literatür arasında benzerlik bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında kullanılan ampirik zaman serisi analizi, 2008.Q1-2019.Q1 dönemlerini kapsamaktadır. 2008.Q1-2019.Q1 dönemi için bağımsız olarak işsizlik ödeneği, kontrol olarak kapasite kullanım oranı ve enflasyon değişkenleri ile bağımlı olarak ise işsizlik oranı değişkeni arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek adına -ilk aşamada- Dickey-Fuller ve Philips-Perron klasik durağanlık testleri uygulanmıştır. Bunun yanı sıra çalışmada veri periyodunda finansal kriz dönemleri yer aldığı için yapısal kırılmaları göz önüne alan testlere de yer verilmiştir. Yapısal kırılmalı durağanlık testlerinden Kapetanios (2005) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi uygulama sonuçları incelendiğinde; serilerin düzeyde durağan olmayıp, birinci farkı alındığında durağan hale geldikleri görülmektedir. Test yöntemi tarafından tespit edilen yapısal kırılma tarihlerine bakıldığında ise; 2008 küresel ekonomik krizinin, son olarak 2012, 2014, 2016 ve 2017’deki döviz dalgalanmalarının etkilerini görmek mümkündür.

Çalışmanın ikinci aşamasında eşbütünleşme ilişkisi Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda elde edilen veriler incelenmiş ve serilerin, uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Üçüncü aşamada ise, seriler arasındaki uzun dönem eşbütünleşme katsayı analizleri Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified Ordinary Least Square: FMOLS) ile gerçekleştirilmiştir. Bu analizler neticesinde; uzun dönemde işsizlik ödeneği, kapasite kullanım oranı ve enflasyon bağımsız

değişkenlerinin, bağımlı değişken işsizlik oranını istatistik anlamlı olarak etkilediği, ayrıca işsizlik ödeneği değişkeni ve işsizlik arasında istatistik anlamlı pozitif yönlü ilişki olduğu sonuca ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra işsizlik ödeneği değişkeni 1 br. Arttığında işsizlik oranı değişkeni 0.20 br. artış gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, ele alınan bağımsız değişkenler kısa dönem ilişki modelinde de istatistik anlamlı ve önemli çıkmış ve uzun dönem katsayılarından daha düşük etki değerleri elde edilmiştir. Dolayısıyla, bağımsız değişkenlerdeki artış kısa dönemde daha düşük, uzun dönemde ise daha yüksek etkiler yarattığı sonucu elde edilmiştir.

Son olarak ise, Granger Nedensellik Analizi uygulanmış ve işsizlik değişkeni ile işsizlik ödeneği değişkeni birbirinin Granger nedeni çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle sonuçlar neticesinde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir.

Bu çalışma kapsamındaki başlangıç analiz dönemi olan 2008 yılında Amerika’da yaşanan ve tüm dünyayı olduğu gibi ülkemizi de etkisi altına alarak ekonomik yönden buhrana neden olan küresel kriz sonrası ve 2015 yılında ABD’nin yürüttüğü para politikası uygulamasından kaynaklı faiz oranlarının artmasıyla birlikte daralma meydana gelmiştir. Yaşanmış olan bu daralmanın sonuçlarının gelişmekte olan ülkelere ve AB’ye de yansımalarıyla birlikte kriz derinleşmiştir. Ayrıca 2015 yılındaki petrol fiyatlarındaki artışın üretim maliyetlerini artırması ve ülkemizin rekabet edebilirliğini olumsuz olarak etkilemesiyle işsizliğe yansımaları olmuştur. Bunun yanı sıra ülkemizde görülen işsizliğe etki eden diğer etkenler ise; 2015 yılından sonra yaşanan siyasi istikrarsızlık, 4-5 seçim yaşanması, sosyal politika harcamalarının had safhaya ulaşması, yaşanan darbe girişiminden sonra dış yatırımcılarda tedirginlik oluşması, Ortadoğu krizi ve Suriye krizi ile oluşan sorunlar gösterilebilmektedir. Bu durumların yarattığı sonuçlar, ihracatımızı ve dolayısıyla üretimimizi etkilemiş ve işsizlik sorununun derinleşmesine neden olmuştur.

Granger Nedensellik Analizi sonucunda da görüldüğü gibi işsizlik ödeneği ve işsizlik oranları birbirini çift yönlü etkilemektedir. İşsizlik ödeneği alan birey, ödenek aldığı için kendisini gelir güvencesinde görerek iş arama çabasına girmemekte, iş bulsa bile kabul etme eğilimleri düşük olmakta ve işsizliğe pozitif etki yapmaktadır. Ayrıca değinilmesi gereken önemli bir diğer nokta da işsizlik ödeneği alınan süreçte ödeneğin kesilmemesi için iş arama süreci yavaşlatılmakta ya da bazı durumlarda informal olarak sigortasız çalışmak istemeleri kayıt dışı istihdama neden olmaktadır. Bu durumların da işsizliği etkileyen önemli faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Bireyler, işsizlik ödeneğini gelir güvencesi olarak görmesinden dolayı daha iyi bir iş bulma ümidiyle acele etmemekte ve ödenekten faydalandığı süre içerisinde pasif konumda olması vasıf erezyonuna neden olmaktadır. Sonrasında iş bulma sürecinde zorluk yaşanacağından dolayı kişilerin yeniden mesleki eğitimlere katılmalarının ise, kaynak israfına yol açacaktır. Ayrıca oluşan vasıf erozyonu kişilerin piyasaya uyumlu hale gelmesini azalttığından dolayı iş bulma sürecini uzatmakta olduğu için uzun dönemde işsizlik oranlarını arttırıcı faktörler arasında olabileceği görülmektedir.

Bir başka durum ise, işsizlik ödeneği şartları oluştuğunda bu durumun geçici işten çıkarmaları ve düzensiz çalışma hayatını-kayıt dışılığı- teşvik edeceğinden buna yatkın bireylerin süreci suistimal etme durumları bulunmaktadır. Dolayısıyla işsizlik ödeneği buna yatkın kişileri işlerini terk etmeye özendirici olabilmektedir. Örneğin şartlar oluştuğunda; işveren ve işçi anlaşıp işsizlik ödeneğini bir finansman kaynağı olarak kullanabilme ihtimalleri ortaya çıkabilmektedir.

İşsizlik ödeneği alan birey, uzun dönemde bazı yeteneklerini kaybetmekte ve bu yetenek kaybı daha yüksek ücretle iş bulma ihtimalini azaltarak iş arama yoğunluğunu düşürmektedir. Kişi çalışmaya başlasa bile yeni iş hayatında, önceki vasıf düzeyinin altında kalacak olması eksik istihdamı gündeme getirmektedir. Dolayısıyla bu durum ile işsizlik ödeneği eksik istihdama yol açabilir.

KAYNAKÇA

Biçerli, M. Kemal (2007).Çalışma Ekonomisi, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Daniel Aaronson, Bhashkar Mazumder, Shani Schechter, (2010), What is Behind the Rise in Long-Term Unemployment?, Economic Perspectives, Vol.34, No. 2.

David Card , Phillip B. Levine, (2000) Extended benefits and the duration of UI spells: evidence from the New Jersey extended benefit program, Journal of Public Economics 78 107-138.

Dennis R Maki, Zane Spindler, (1975), The Effect of Unemployment Compensation on the Rate of Unemployment in Great Britain, Oxford Economic Papers, vol. 27, issue 3, 440-54.

Durusoy Öztepe, N. ve Akbaş, S. (2016). Türkiye ve Balkan ülkelerinde işsizlik sorunu ve işsizlik sigortası uygulamaları. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi: Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Politika Kongresi (ICOMEPE), 717-731.

İlker Parasız, M. Bildirici, (2002), Modern Emek Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları.

Jesse Rothstein, (2011), Unemployment Insurance and Job Search in the Great Recession, Brookings Papers on Economic Activity 43(2), October.

Katherine Kuang, Robert Valletta, (2010), Extended unemployment and UI benefits, FRBSF Economic Letter, issue apr19.

Korkmaz, Adem, Adnan Mahiroğulları, (2007). İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları Türkiye ve AB Ülkeleri, Ankara: Ekin Yayınevi.

Lawrence Katz, Bruce Meyer, (1990), The impact of the potential duration of unemployment benefits on the duration of unemployment, Journal of Public Economics, vol. 41, issue 1, 45-72.

Makoto Nakajima, (2012), Rising indebtedness and temptation: A welfare analysis, Volume3, Issue2, July, pp.257-288

Marcus Hagedorn, Fatih Karahan, Iourii Manovskii, Kurt Mitman, (2013), Unemployment Benefits and Unemployment in the Great Recession: The Role of Macro Effects, NBER Working Paper No. 19499, National Bureau Of Economic Research, 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138, October.

Peter Fredriksson, Martin Söderström, (2008), Do Unemployment Benefits Increase Unemployment? New Evidence on an Old Question, No 3570, IZA Discussion Papers from Institute of Labor Economics, June.

Rehana Absar, Tonia Bui, Kathy Young, (2013), The Effect of Extending Unemployment Insurance Benefits on State Unemployment Rates, The Public Purpose . vol. xi, pp.27-47.

Regis Barnichon, Andrew Figura, (2015), Labor Market Heterogeneity and the Aggregate Matching Function, American Economic Journal: Macroeconomics, Vol. 7, No. 4, October, pp. 222-249.

Robert Moffitt, (1985), A Problem With The Negative Income Tax, Economics Letters, vol. 17, issue 3, 261-265.

Robert Topel, (1983), On Layoffs and Unemployment Insurance, American Economic Review, vol. 73, issue 4, 541-59

Robert Moffitt, Walter Nicholson, (1982), The Effect of Unemployment Insurance on Unemployment: The Case of Federal Supplemental Benefits, The Review of Economics and Statistics, vol. 64, issue 1, 1-11

Robert Topel, (1983), On Layoffs and Unemployment Insurance, American Economic Review, vol. 73, issue 4, 541-59.

Steven Shavell, Laurence Weiss, (1979), The Optimal Payment of Unemployment Insurance Benefits over Time, Journal of Political Economy, Vol. 87, No. 6, Dec., pp. 1347-1362

Sürücü, M. (2014). İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya Ve Türkiye Örnekleri. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tokol, Aysen; Alper, Yusuf (2014). Sosyal Politika, Bursa: Dora Yayınları.

Yüksel Bayraktar, Yaşar Yaşarlar, (2017), Pasif İşgücü Piyasası Politikalarının İşsizliğe Etkileri: Küresel Kriz Sonrası Türkiye Deneyimi, Doğu Üniversitesi Dergisi, 18 (2), 1-17

Zaim, Sabahattin (1997). Çalışma Ekonomisi, İstanbul, Filiz Kitabevi.

